Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk
Groningen

Uitkomsten Kennistafel Leefbaar & Kansrijk Groningen

Groningen, 14 juni 2018

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk Groningen

T 050 363 69 17
contact@kennisplatformleefbaar.nl

Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 68
9712 SK Groningen

kennisplatformleefbaar.nl

Inhoudsopgave

Ten geleide 2

1. Inleiding 3

Achtergrondinformatie Kennisplatform 3

Aanleiding kennistafel 3

Doelstelling kennistafel 3

2. Proces kennistafel 5

Voorbereidingen 5

Kennistafel 5

Methode, analyse en afronding 5

3. Resultaten 6

Deeltafel 1: Communicatie en beleid 6

Deeltafel 2: Gevoelens, veiligheid en vertrouwen 9

Deeltafel 3: Gezondheid en welzijn 12

Deeltafel 4: Cultuur, identiteit en imago 14

Deeltafel 5: Leefomgeving en leefbaarheid 16

Deeltafel 6: Woningmarkt en economische ontwikkelingen 18

4. Reflectie 20

5. Conclusie 26

Bijlagen 27

Bijlage 1: Overzicht van deelnemende organisaties 28

Bijlage 2: Woordenwolken deeltafels 29

Bijlage 3: PowerPoint presentatie Carola Simon 31

Bijlage 4: Foto's van de kennistafel 38

Ten geleide

Dit verslag is opgesteld door: Karl Sluiter (RuG), Tom Postmes (RuG), Erica Spronk (RuG) en Nienke Busscher (RuG).

Contactpersonen Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen:

Prof. Tom Postmes t.postmes@rug.nl
Dr. Nienke Busscher n.a.busscher@rug.nl
Sarah Oude Brunink s.oude.brunink@rug.nl

Het Kennisplatform is een samenwerking tussen de Rijksuniversiteit Groningen, Hanzehogeschool Groningen, CMO-STAMM/Sociaal Planbureau Groningen en GGD Groningen.

De informatie in dit rapport mag u gebruiken, downloaden, kopiëren en vrij verspreiden, maar niet voor commerciële doeleinden. U kunt de volgende bronvermelding gebruiken:

Sluiter, K., Postmes, T., Spronk, E., Busscher, N. (2019). *Uitkomsten kennistafel Leefbaar & Kansrijk Groningen.* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

1. Inleiding

Achtergrondinformatie Kennisplatform

De Nationaal Coördinator Groningen (NCG) heeft de Rijksuniversiteit Groningen (penvoerder), Hanzehogeschool Groningen, CMO-STAMM/Sociaal Planbureau Groningen en GGD Groningen gevraagd om een Kennisplatform op te zetten rond de maatschappelijke impact van de gaswinning en gerelateerde bodembeweging. Het kennisplatform richt zich voornamelijk op de Leefbaarheid en Kansen voor de bewoners, ondernemers en instanties in de provincie Groningen. Een van de belangrijkste doelstelling van het kennisplatform is het samenbrengen van kennisaanbieders en kennisvragers. Dit doet het platform door middel van het delen, duiden en ontsluiten van kennis. Ook werkt het platform in opdracht van de NCG aan de ontwikkeling van een zogenoemde kennisagenda ter verbreding van de kennis rondom leefbaar en kansrijk Groningen. Het doel hiervan is om nieuwe kennisvragen onder de aandacht te brengen en een prioritering aan te brengen op basis waarvan NCG, andere overheden en organisaties onderzoek kunnen programmeren of stimuleren. Deze doelen worden uitgevoerd door middel van het organiseren van verschillende activiteiten zoals kennistafels en kenniscongressen en het opzetten van een kennisloket.

Aanleiding kennistafel

Dit verslag presenteert de uitkomsten van de eerste Kennistafel Leefbaar & Kansrijk Groningen, gehouden op 14 juni 2018 te Groningen. Door middel van het organiseren van (deel)kennistafels worden kennis en vragen geïnventariseerd. De resultaten van de kennistafel zijn input voor het opstellen van een kennisagenda. De eerste kennisagenda zal in het eerste kwartaal van 2019 worden opgeleverd. Deze kennisagenda zal worden gedeeld met alle deelnemers van onze kennistafel. De eerste contouren van de kennisagenda zijn te vinden in het verslag van de pilot-kennistafel 'Weerbaarheid en Welzijn', gehouden op 28 juni 2017 te Onderdendam.[1] Deze pilot-kennistafel geeft een actueel beeld van de korte en lange termijn maatschappelijke vragen die leven en vormt de basis van de kennistafel van 14 juni 2018.

De kennistafel heeft circa 35 persoonlijk uitgenodigde experts samen gebracht om te praten over leefbaarheid en kansen voor Groningen. De experts kwamen uit wetenschap, belangengroeperingen, overheden en private partijen (zie bijlage 1 voor de vertegenwoordigde organisaties). Dit verslag vat de belangrijkste punten van de deeltafels en de plenaire sessies samen, die door de deelnemers zowel op papier als mondeling zijn samengevat en gepresenteerd. Ten behoeve van de discussies stelden vijf van de zes deeltafels een woordenwolk op. Deze woordenwolken zijn opgenomen als bijlage 2.

Doelstelling kennistafel

Tijdens de kennistafel werd door de experts gediscussieerd over de leefbaarheid en kansrijkheid in en rondom Groningen. Het gezamenlijke vertrekpunt was de literatuurstudie *Maatschappelijke Gevolgen Bodembeweging Groningen (Sluiter et al., 2018 [2])* van het kennisplatform. Dit literatuuroverzicht geeft op basis van gepubliceerde verslagen en onderzoeksrapporten een beeld van de kennis die er tot mei 2018 voorhanden was op het gebied van leefbaar en kansrijk Groningen.

[1] Bakema M., Ganzeveld I., LeKander B., Postmes T., Mobach M., Turenhout Y., Hellemans J. (2018). *Uitkomsten kennistafel "weerbaarheid en welzijn".* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
[2] Sluiter, K., van Valkengoed, A.M., Greven, I., Simon, C. (2018). Literatuurstudie 0.1 *Maatschappelijke Gevolgen Bodembeweging Groningen*. Groningen: Sociaal Planbureau Groningen.

De overkoepelende doelstelling van de kennistafel was om samen de meest urgente kennisvragen te identificeren over de volle breedte van de literatuurstudie, die zes thema's omvat: (1) Communicatie en beleid; (2) Gevoelens, veiligheid en vertrouwen; (3) Gezondheid en welzijn; (4) Cultuur, identiteit en imago; (5) Leefomgeving en leefbaarheid; (6) Woningmarkt en economische ontwikkelingen. De keuze voor deze zes thema's vloeide voort uit het artikel 'Conceptualising social impacts' van Vanclay[3] en de Maatschappelijke Effecten Inventarisaties van Royal HaskoningDHV (2016[4]; 2017[5]). Binnen deze thema's vallen ook onderwerpen zoals het toekomstperspectief van de regio, het cultureel erfgoed, het investeringsklimaat, de besluitvorming over de gaswinning, de energietransitie, duurzaamheid, ondernemerschap, en de regionale aspecten van krimp en vergrijzing in wisselwerking met de aardbevingsproblematiek.

Tijdens deze kennistafel werd de aanwezige experts gelegenheid geboden om hun visie te geven over de grote vragen die voortkomen uit het literatuuroverzicht, vragen die ontbreken of die vanuit hun kennis over de knelpunten in de regio aandacht moeten krijgen. Meer in algemene zin werden de experts uitgenodigd om met ideeën en suggesties te komen. De intentie was om aan het einde van de dag een goede indruk te hebben van wat de urgente kennisvragen zijn rondom de zes thema's uit het literatuuroverzicht, waar mogelijk met prioritering (korte/lange termijn) en een eerste indruk van wie regie kan nemen over de vraag. Tenslotte werd de aanwezigen gevraagd te brainstormen over de lange termijn doelstelling van het Kennisplatform.

[3] Royal HaskoningDHV (2016). Rapport: Maatschappelijke Effecten Inventarisatie van aardbevingen in Noordoost-Groningen 2015.
[4] Royal HaskoningDHV (2017). Rapport: Maatschappelijke Effecten Inventarisatie van aardbevingen in Noordoost-Groningen 2016.
[5] Vanclay, F. (2002). Conceptualising social impacts. *Environmental Impact Assessment Review, 22, pp. 183-211.*

2. Proces kennistafel

Voorbereidingen

De selectie van de 35 experts is gedaan door de samenwerkingspartners Rijksuniversiteit Groningen, Hanzehogeschool Groningen, CMO-STAMM/Sociaal Planbureau Groningen en GGD Groningen. Er is gezorgd voor een goede representatie van verschillende organisaties. Ter voorbereiding op de kennistafel kregen de deelnemers *Literatuurstudie 0.1 – Maatschappelijke Gevolgen Bodembeweging Groningen* toegestuurd. De deelnemers van de deeltafels waren op voorhand door de organisatie ingedeeld, waardoor deelnemers zoveel mogelijk over eigen expertisegebied konden meepraten en discussiëren.

Kennistafel

Rika Pot leidde de middag in met een toelichting op het doel van de dag en het belang van het delen van kennis. Rika Pot was ten tijde van de kennistafel oud-burgemeester van Appingedam en Ten Boer. Nadien is zij benoemd als waarnemend burgemeester van Oldambt.

Carola Simon van Sociaal Planbureau Groningen gaf als één van de auteurs van het literatuuroverzicht een korte presentatie. Carola Simon gaf een kort overzicht van de belangrijkste inzichten uit de literatuurstudie en gaf na de presentatie gelegenheid tot het stellen van vragen of het geven van aanvullingen.

Tijdens de presentatie en de daarop volgende vraag- en antwoordsessie bleek dat de deelnemers geen vragen hadden over de gekozen indeling in zes thema's. Er waren, afgaand op de vragen en opmerkingen, evenmin fundamentele op- en aanmerkingen bij het literatuuroverzicht zelf (zo waren er geen opmerkingen over lacunes). Op sommige punten signaleerde men dat het literatuuroverzicht weinig concreet was (bijvoorbeeld ten aanzien van cultuur, identiteit en imago: hier signaleerde men dat het om meningen leek te gaan en niet om feiten. Carola Simon bevestigde dat dit in sommige gevallen inderdaad zo was). De PowerPoint slides van de presentatie zijn als bijlage in dit verslag opgenomen (bijlage 3).

Na dit gezamenlijke deel gingen de deelnemers uiteen. De zes thema's van deze literatuurstudie werden als leidraad gebruikt tijdens de kennistafel. Zo werd in zes deeltafels nader ingegaan op de aangeleverde stukken, en hadden deelnemers de gelegenheid deze te duiden, aan te vullen en vervolgstappen te formuleren. In bijlage 4 zijn foto's van de kennistafel te vinden.

Methode, analyse en afronding

De uitkomsten van de discussie aan iedere tafel zijn vastgelegd in dit verslag. Er is tijdens de gesprekken niet genotuleerd, maar de voorzitters van de deeltafels hebben hun aantekeningen na de kennistafel ter beschikking gesteld aan de auteurs van dit verslag. Na een eerste concept-verslag is hen gevraagd om een reactie en waar nodig extra input, die vervolgens in dit verslag is verwerkt.

De gehanteerde werkwijze in de reflectie op de discussies aan tafel zijn dat alle centrale vragen (in het licht van de discussie en van de deelvragen en stellingen die in de *word clouds* zijn opgenomen), door de schrijvers van dit verslag nogmaals zijn geordend en gecategoriseerd. Daarbij is enerzijds gekeken naar overlap en terugkerende onderwerpen, maar ook is gezocht naar een handzame manier om vragen te ordenen. Daarbij is niet zozeer gekeken naar het onderwerp, maar eerder naar het type vraag en het type onderzoek c.q. de aanpak die een goede beantwoording ervan vergt.

3. Resultaten

Deeltafel 1: Communicatie en beleid

Tafelleider: Sharon Smit

Inleiding

Het vertrekpunt van de deeltafel was de literatuurstudie die een inventarisatie maakte van de conclusies die over communicatie en beleid getrokken kunnen worden op basis van de onderzoeksliteratuur die er tot mei 2018 beschikbaar was.

Ten aanzien van communicatie concludeerde dit literatuuroverzicht dat ze een cruciale rol speelt in het aardbevingsvraagstuk, maar tegelijk constateerde het dat de communicatie vaak gebrekkig is:

> "De communicatie tussen bewoners en betrokken instanties, zoals de Rijksoverheid, de NAM en het CVW, wordt vaak als stroef en gebrekkig beoordeeld. Voorbeeld hiervan is dat er volgens bewoners veel over hen gesproken wordt, maar niet met hen. Ook communicatie met kinderen en jongeren laat te wensen over. De wetenschap kan een rol spelen in het wegnemen van onzekerheid met betrekking tot de gevolgen van de bevingen. Samenwerking tussen wetenschap en beleidsmakers is belangrijk voor het tegengaan van kennisverlies in de regio. De rol van de media, en de invloed daarvan op gevoelens van burgers, is in Groningen weinig onderzocht."

Ten aanzien van beleid constateerde het literatuuroverzicht dat de 'bestuurlijke spaghetti' het vertrouwen van bewoners aantast:

> "Het vertrouwen van bewoners wordt aangetast door policy-stacking (instanties en afspraken volgen elkaar in snel tempo op) en langdurige juridische procedures. De actiebereidheid van bewoners wordt beïnvloedt door de hoeveelheid schade aan hun woning. Politieke keuzes zijn weinig tot niet onderzocht."

Samenvatting

Een van de eerste zaken die de deelnemers aan deze tafel aankaarten, is het belang van goede communicatie. De communicatie in het gebied, en ook het beleid dat er gevormd wordt, moet ondersteunend zijn voor zowel inwoners, instanties als overheden. Een belangrijke zaak volgens de deelnemers is het verbeteren van de communicatie door middel van het aanbieden van één communicatiepunt. Van daaruit zou alle communicatie vanuit instanties richting bewoners kunnen plaatsvinden. Zo krijgen inwoners niet te maken met een wirwar aan organisaties, en blijft het voor hen overzichtelijk. De bewonersbegeleiders in het gebied, die vanuit de NCG werkzaam zijn, zouden bijvoorbeeld aan dit doel mee kunnen werken. Het instellen van één communicatiepunt, draagt volgens de deelnemers ook bij aan het integreren van de boodschappen, waardoor een eenduidig standpunt uitgedragen kan worden.

Volgens deelnemers aan deze tafel wordt nog teveel over de bewoners uit het aardbevingsgebied gesproken, in plaats van met hen. Het betrekken van de bewoners bij onderzoek en beleid is dan ook zeer belangrijk. Door het opzetten van bottom-up initiatieven in communicatie en beleid, kan de inwoner beter betrokken worden, en ontstaan meer effectieve samenwerkingen. Alleen op deze manier kan (echte) zeggenschap voor en door bewoners worden gecreëerd, wat op de langere termijn positieve effecten voor de regio sorteert. Ook een goede vertegenwoordiging van maatschappelijke organisaties die in het gebied werkzaam zijn draagt bij aan herstel van vertrouwen

en verbeterde communicatie. Bewoners onderdeel maken van het overleg, is hiervoor een goede aanzet.

Communicatie in het gebied moet volgens de deelnemers van deze tafel aan enkele kritische tests worden onderworpen, om tot een betere communicatie te komen die voor zowel zender als ontvanger meer effectief is. Allereerst moet beter worden afgestemd op verschillende types inwoners. Niet alle bewoners begrijpen communicatie meteen, en sommigen hebben meer tijd nodig om tot een begrijpen te komen. Denk bijvoorbeeld aan laaggeletterden in het gebied. Daarnaast zou communicatie onduidelijk kunnen overkomen omdat instanties onvoldoende informatie hebben om duidelijk te communiceren.

De structuur van governance en beleidsvorming in het gebied laat volgens de deelnemers van deze deeltafel soms te wensen over. Ze vragen zich af of de structuur op dit moment bijdraagt aan het herstel van vertrouwen in de regio, omdat organisaties elkaar in snel tempo opvolgen. Denk aan de ontwikkelingen rondom het Centrum Veilig Wonen (CVW), de veranderende rol van NCG en de start van de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG). Vanuit perspectief van bewoners is het verwarrend om steeds aangesproken te worden door een andere organisatie. Vanuit organisatieperspectief zorgt de snel veranderende governance voor bestuurlijke onrust tussen organisaties en voor een crisissfeer binnen organisaties. Voor de beeldvorming tenslotte doen de veranderingen het voorkomen alsof er tekortkomingen zijn in de bestaande organisaties. Dit alles trekt een wissel op het vertrouwen.

Keuzes en beleidsplannen in én over de regio zouden wat deze deeltafel betreft actief moeten worden verantwoord. Alleen echte transparantie draagt bij aan herstel van vertrouwen. Goede, transparante en effectieve communicatie draagt bij aan een beter draagvlak voor beleid. De maatschappelijke impact van keuzes die beleidsmatig gemaakt worden kan immers groot zijn, waardoor het meenemen van de burger en het duidelijk met hen communiceren van groot belang is.

Volgens de deelnemers van deze deeltafel is het ook belangrijk om te leren van andere, internationale crisissituaties. Hoe zette men daar een goed en effectief communicatiebeleid op, en hoe werd dat in de praktijk toegepast? Onderzoeken wat in het verleden effectief bleek, en vooral ook wat niet effectief is gebleken, zou een positief effect kunnen hebben voor de communicatie en beleidsvorming in Groningen.

Onderzoeksvragen
Naar aanleiding van de woordenwolk en het daarop volgende gesprek zijn door de deeltafel een aantal onderzoeksvragen opgesteld, waar volgens de deelnemers een antwoord op gevonden dient te worden. De vragen kunnen dan zowel kennisvraag als beleidsvraagstuk zijn, maar dienen alle als aanzet tot verder onderzoek naar de maatschappelijke problematiek, die in Groningen is ontstaan naar aanleiding van de bodembeweging in de regio.

- In hoeverre wordt er voldoende rekening gehouden met de verschillende communicatie behoeften en begrip van bewoners?
- In hoeverre worden maatschappelijke effecten meegenomen in strategische communicatie van overheidsinstanties (politisering proces)?
- Wat zijn de effecten van beleidsbeslissingen en de communicatie daarover vanuit de media op bewoners?
- Wat is het effect van communicatie op de sociale cohesie?

- Wie moet de regie nemen als het gaat om de juiste informatievoorziening in de regio? (een van de belangrijkste vragen, met name ook in de context van bestuurlijk stelsel in het Noorden; voor bewoners en instanties is het vaak niet meer duidelijk wie nu waarover gaat)
- (In hoeverre) kunnen bewoners meer zeggenschap krijgen in communicatie- en beleidsprocessen?
- Welke bronnen gebruiken de bewoners om aan informatie te komen?
- Welke type communicatie is nodig in welke fase van het crisismanagement proces?
- Hoe kun je de schadeafhandeling en versterkingsproces beter communiceren met bewoners (minder regels en ontzorgen)?
- Wat kunnen we leren van dossiers zoals het nucleaire dossier in relatie tot maatschappelijke onrust?

Deeltafel 2: Gevoelens, veiligheid en vertrouwen

Tafelleider: Tom Postmes

Inleiding

Ten aanzien van gevoelens, veiligheid en vertrouwen concludeerde het literatuuroverzicht dat negatieve gemoedstoestanden veelvuldig voorkomen:

> "De gevoelens van veiligheid zijn onder Groningers aangetast door (de gevolgen van) de aardbevingen. Piekeren, irritatie, angst en woede-uitbarstingen komen onder de bewoners van de regio relatief vaak voor. Waardedaling onroerend goed, (financiële) onzekerheid en machteloosheid dragen bij aan psychosociale problematiek. Daarnaast leiden schadeafhandeling en gebrekkige communicatie tot stress, woede en frustratie."

Ook concludeerde het literatuuroverzicht dat vertrouwen in overheid en instanties laag is:

> "Het grootste deel van de bewoners voelt zich niet serieus genomen door de overheid en instanties. Mede daardoor is het vertrouwen van Groningers in overheid en instanties erg laag. Wel neemt de saamhorigheid tussen inwoners mogelijk toe, en verwachten inwoners dat de bevingen tot meer werkgelegenheid zouden kunnen leiden."

Samenvatting

De discussie aan de deeltafel begon met een korte inleiding op het onderwerp, gevolgd door het maken van een woordenwolk (die in veel gevallen al bestond uit een opsomming van centrale vragen). Na afloop lichtten deelnemers de door hen ingebrachte punten toe.

Daarbij viel op dat veel van de discussie niet zozeer betrekking had op vragen die nog leefden ten aanzien van de impact van bodembeweging. Men constateerde dat we op dit gebied al heel veel weten: door nog meer onderzoek te doen wordt het niet beter. De discussie ging veel meer over de manier waarop de reeds aanwezige kennis beter kan worden gedeeld en gemobiliseerd, ten bate van bewoners. Het is volgens deelnemers nog te vaak onduidelijk wat er precies met opgehaalde kennis wordt gedaan, en welke effecten de maatregelen die naar aanleiding van opgehaalde gegevens worden genomen, hebben voor inwoners van het gebied. Een van de centrale vragen was dus wat er gebeurt en wat er kan gebeuren met de kennis en aanbevelingen die nu reeds aanwezig zijn?

Een deel van de discussie ging over het mobiliseren van kennis die professionals die in het gebied werkzaam zijn helpt om hun werk effectief te doen. Professionals zouden wat de deelnemers betreft beter toegerust kunnen worden. Een van de voorbeelden die werd gegeven is dat het niveau van kennis over het omgaan met de trauma's c.q. stress die bewoners door deze problematiek ervaren, variabel lijkt te zijn. Hieruit vloeit voort dat er meer aandacht moet zijn voor training/opleiding van professionals en voor het ontwikkelen van nieuwe werkwijzen. De focus zou moeten liggen bij werkwijzen die de autonomie, ervaren veiligheid en vertrouwen van bewoners en (dorps)gemeenschappen verhogen.

Ten aanzien van de verbetering van de toekomstige gemoedstoestand van bewoners constateerde men dat initiatieven die in het gebied ontplooid worden, bijvoorbeeld als doel zouden kunnen hebben om werkgelegenheid te creëren. Op deze manier dragen projecten ook daadwerkelijk bij aan een verbeterde leefsituatie voor de Groningse bevolking. Het creëren van toekomstperspectief voor bewoners kan een belangrijk doel zijn. De bewoners in het gebied moeten erdoor worden 'empowered', waarbij de focus ook op het individu zou moeten liggen. Het ontplooien van projecten en trajecten in de regio kan ook een verbetering van het imago van het gebied ten doel hebben. Het

stimuleren van gevoelens van trots op de leefomgeving is van belang, vooral als bijvoorbeeld dorpen ingrijpend worden aangepast door middel van een vernieuwingsproject.

Een deel van de discussie ging over de manier waarop al deze activiteiten en initiatieven het best kunnen worden ontplooid. Het vertrouwen van bewoners kan een boost krijgen als bewoners ook daadwerkelijk betrokken worden bij de plannen die worden ontwikkeld. Het is daarbij van belang aan goed verwachtingsmanagement te doen, zodat teleurstelling en frustratie kunnen worden voorkomen. Vertrouwen in de regio kan hierdoor worden herbouwd, waarbij een monitoring van de heropbouw van vertrouwen weer kan leiden tot acties en nieuwe plannen. Gevoelens en vertrouwen van burgers verdienen een constante monitoring. Het direct betrekken van bewoners bij toekomstplannen wordt door de deelnemers als belangrijk ervaren. Dat vereist meer dan het organiseren van inspraakavonden. De focus moet liggen op het daadwerkelijk meenemen van bewoners in de wensen en uitvoering van de toekomstplannen. Betrek hierbij ook de gehele keten waar mensen mee te maken hebben, zoals corporaties, scholen en bewonersgroepen. Alleen zo dragen projecten bij aan gemeenschapsontwikkeling.

Op een hoger niveau kunnen diverse organisaties in het gebied beter toegerust kunnen worden om samen met elkaar een goede aanpak te ontwikkelen. Hierbij werden niet alleen instanties en organisaties in het sociale domein genoemd, maar werd ook gekeken naar zorg, werkgelegenheid, huisvesting en veiligheid. Ook werd de noodzaak gesignaleerd tot betere samenwerking tussen publieke instellingen en diensten, semi-publieke- en private organisaties én het middenveld. Over de samenwerking tussen organisaties bestonden veel vragen. Zo zouden organisaties meer kunnen doen om professionals in het veld onderling te verbinden, zodat kennis en ervaring uitgewisseld kan worden en voorkomen wordt dat kennis verloren gaat als professionals een andere functie krijgen. Projecten die gestart worden ter verbetering van kennisdeling zouden uitgebreid geëvalueerd moeten worden.

Onderzoek op dit onderwerp zou zich in de toekomst wat de deelnemers van de deeltafel betreft beter kunnen focussen op de kwaliteit van de informatiedeling. Onderzoekers moeten ervoor waken om te veel verschillende onderzoeken op te veel verschillende manier uit te willen leggen. Idealiter ontstaat er in de toekomst voor bewoners in de regio en daarbuiten, zowel als voor instanties, een meer eenduidig beeld over de gevolgen van bodembeweging voor gevoelens en gemoedstoestand in Groningen. Die duidelijkheid en eenduidigheid zal helpen om het aantal ‘bomen in het bos’ te verminderen, maar zal hopelijk ook uitwijzen welke ‘bomen’ er nog niet staan.

Ondanks de algemene constatering dat er voldoende kennis is over de huidige impact op bewoners was er toch een concrete behoefte aan nieuw onderzoek. In tegenstelling tot het lopende onderzoek (dat primair gericht is op de impact op bewoners nu) staat in dit onderzoek de vraag centraal hoe het zover heeft kunnen komen? Het specifieke doel zou moeten zijn om lessen te trekken uit de aanpak in het verleden. Wat zijn de (nadelige en positieve) effecten geweest van de maatregelen en de aanpak van de afgelopen decennia?

Een overkoepelende constatering, tenslotte, over al het onderzoek op dit gebied is dat het zeer wenselijk zou zijn om bewoners er directer bij te betrekken. Dat betrekken van bewoners bij onderzoek dient meerdere doelen: het komt de onderzoekskwaliteit ten goede (betere vraagstelling, betere interpretatie van resultaten) en vergroot het draagvlak en vertrouwen.

Onderzoeksvragen
Naar aanleiding van de woordenwolk en het daaropvolgende gesprek, stelde deze deeltafel vier onderzoeksvragen op, waar volgens hen in de toekomst meer onderzoek naar gedaan zou kunnen worden. Het betreft daarmee een samenvatting van het gesprek, en ook een samenvatting van de woordenwolk zoals in bijlage twee weergegeven.

- Hoe bevorder je autonomie, ervaren veiligheid en vertrouwen van bewoners en (dorps)gemeenschappen?
- Hoe bevorder je integrale professionele deskundigheid (tussen professionals, instanties, onderzoekers) in de aanpak van deze problematiek?
- Richt nieuw onderzoek vooral op monitoring van kernindicatoren (inclusief regie en perspectief) en op de effecten van aanpak, voor bewoners en (dorps)gemeenschappen.
- Wat zijn de effecten geweest voor bewoners van de maatregelen en de aanpak in het recente verleden, en wat kunnen verschillende actoren daarvan leren?

Er was ook een overkoepelende vraag die voortkwam uit de constatering dat er al zoveel onderzoek en kennis op dit gebied is, en de parallelle constatering dat die kennis en inzichten nog te weinig effect hebben voor bewoners zelf:

- Wat *gebeurt* er met al die kennis en aanbevelingen, voor bewoners?

Deeltafel 3: Gezondheid en welzijn

Tafelleider: Robin van Wakeren

Inleiding

Ten aanzien van gezondheid en welzijn concludeerde het literatuuroverzicht dat schade-intensiteit en gezondheidsklachten samenhangen:

> "De meeste gezondheidsklachten van inwoners van de aardbevingsregio lijken stress-gerelateerd. Deze stress kan een invloed hebben op het ontwikkelen van lichamelijke klachten, zoals bijvoorbeeld hoofdpijn en buikpijn. De intensiteit van schade aan de woning lijkt mede bepalend voor de toename van gezondheidsklachten bij inwoners en het zorggebruik in de regio. De toename van zowel psychische als lichamelijke gezondheidsklachten loopt gelijk op met de schade-intensiteit aan de woningen van de mensen die klachten ontwikkelen."

Tevens concludeerde het literatuuroverzicht dat kinderen en ouderen een punt van aandacht zijn:

> "Kinderen en jongeren kunnen risico op gezondheidsschade lopen door zorgen over hun toekomst; ook onvoldoende informatievoorzieningen naar kinderen en jongeren heeft hier invloed op. Ouderen zien hun gehoopte rustige oude dag soms onmogelijk worden omdat ze door bijvoorbeeld spanning en financiële zorgen geen overstap naar een andere, voor hen meer geschikte woning kunnen maken."

Samenvatting

Deelnemers aan deze tafel vragen zich af hoe de veerkracht van bewoners in het gebied verbeterd kan worden, zodat burgers zich beter kunnen wapenen tegen de gevolgen van de bevingen. Zij zien dat kinderen in het gebied een speciale plek zouden moeten krijgen in onderzoek en informatievoorziening in de regio. Volgens de deelnemers ervaren kinderen soms stress door de situatie waarin ook hun ouders zich bevinden. Echter, de informatievoorziening op bijvoorbeeld school, of het ontbreken daarvan, levert voor kinderen extra problematiek op. Daarnaast valt het deelnemers van deze tafel op dat contact over het welzijn van kinderen tussen scholen en jeugdzorg lijkt te ontbreken.

Deelnemers spraken uit dat niet alleen kinderen een speciale positie in onderzoek en beleidsvorming verdienen, ook ouderen zouden meer aandacht moeten krijgen. Door de snel veranderende omgeving en de grote gevolgen voor ouderen, bijvoorbeeld op financieel gebied, is het goed om in toekomstig onderzoek meer oog te hebben voor de specifieke situaties waarin bewoners verkeren en waardoor hun veerkracht onder druk kan komen te staan.

Het is bij het inzetten van tools ter vergroting van bijvoorbeeld de veerkracht in het gebied belangrijk een onderscheid aan te brengen tussen het individu en de groep. Welke plannen en acties helpen het individu, en waarmee is de groep beter geholpen? Het is van belang dit onderscheid in alle fases van onderzoek en beleidsvorming te betrekken. Daarnaast is het goed om te onderzoeken welke tools effectief zijn, en welke niet. De kennis over het verleden kan zo een aanzet geven voor ontwikkelingen in de toekomst.

De deelnemers constateren dat kennis ontbreekt over het verband dat mensen in het gebied zelf zien tussen de bevingen en de beleving daarvan. Kennis hierover zou kunnen helpen om de risico's en gevolgen van de bodembeweging te verminderen, of in elk geval beter te kanaliseren.

De voorzitter van deze deeltafel concludeerde na afloop van het gesprek dat de situatie in Groningen heeft gezorgd voor een hele industrie van onderzoek, discussies en organisaties. De belangen van al deze verschillende actoren houden zowel financiële als inhoudelijke elementen in, waardoor zorgvuldigheid rondom de vraagstukken belangrijk is.

Onderzoeksvragen
Deze deeltafel stelde twee onderzoeksvragen op, voor verder onderzoek. De vragen concentreren zich op hoe bestaande kennis moet worden omgezet in effectief beleid.

- Hoe krijgen we sneller inzicht in een veranderende omgeving? Inwonersparticipatie, communicatie op macro- en microniveau.
- Hoe krijgen we inzicht in de verschillende instrumenten en handelingsperspectieven op alle niveaus en de relatie daartussen?

Het beantwoorden van de eerste vraag zou volgens deze deeltafel waarde hebben, omdat de inwoners zo centraal staat in het onderzoek, en onderzoek altijd met en in dienst van de bewoner staat.

Het beantwoorden van de tweede vraag heeft een soortgelijke waarde, namelijk dat de inwoner centraal staat, en dat het actiegericht is. Daarnaast moet de beantwoording van deze vraag ervoor zorgen dat er meer inzicht ontstaat in het grote aantal instrumenten dat in de regio ingezet wordt en kan worden.

Deeltafel 4: Cultuur, identiteit en imago

Tafelleider: Nephtis Brandsma

Inleiding

Ten aanzien van cultuur, identiteit en imago concludeerde het literatuuroverzicht dat aardbevingen invloed uitoefenen op het imago van en de verbondenheid met de regio:

> "Cultureel erfgoed draagt bij aan de vorming van de identiteit van de provincie Groningen. Onder bewoners en instanties bestaat grote angst voor beschadiging van al het cultureel erfgoed in de provincie als gevolg van de aardbevingen door gaswinning. Dit heeft invloed op hoe het gebied eruit ziet, en op de binding die Groningers met hun omgeving en de provincie hebben. Ook zorgen de aardbevingen mogelijk voor schade aan het imago van de gehele provincie."

Samenvatting

Deeltafel 4 sprak over het culturele en historische erfgoed in de provincie Groningen, en hoe aardbevingen en gevolgen daarvan dit erfgoed beïnvloeden. Ook het ontwikkelingen van nieuwe kansen rondom het erfgoed werd uitgebreid besproken. Het meenemen van bestaande historische en culturele gebouwen en structuren in het ontwikkelen van economisch perspectief in de regio kan van grote waarde zijn. De gebouwen verankeren mensen in de omgeving waar ze wonen en zijn daarmee voor sociale structuur van groot belang. Tegelijk geven de deelnemers van deze tafel aan dat het bijna onmogelijk is om alle bestaande gebouwen en structuren te bewaren. Veelal omdat onderhoud ervan veel tijd en geld kost.

De deelnemers pleiten ervoor dat het goed zou zijn om op een nieuwe manier invulling te geven aan beeldbepalende gebouwen, voor bijvoorbeeld de huisvesting van gezinnen. Op die manier kunnen gebouwen behouden blijven, en blijven ze bijdragen aan de vorming van cultuur en identiteit in het aardbevingsgebied in Groningen. Onderzoek zou gedaan kunnen worden naar de bestaande gebouwen en hoe die het beste kunnen worden ingezet in de toekomst. Daarvoor is een inventarisatie van de bestaande gebouwen nodig, omdat overzicht daarvan nog vaak ontbreekt.

Binding met het landschap is een breed en multi-interpretabel concept. Volgens de deelnemers van deze deeltafel zou het goed zijn om te onderzoeken om wat voor soort binding het gaat, voor wie die binding geldt en op welke manieren dat tot uiting komt. Het verhaal van zowel het individu als de groep als geheel moet hierin meegenomen worden. Dit om te voorkomen dat het verhaal van enkelen niet het verhaal van allen wordt. Ook het inzicht van jongeren is belangrijk in het ontwikkelen van plannen voor de toekomst. Welke rol zien zij bijvoorbeeld voor bestaande historische gebouwen, en wat zouden zij mee willen nemen voor de toekomst?

Daarnaast sprak deze deeltafel over twee concrete plannen, waarbij cultuur, imago en identiteit een rol kunnen spelen. Allereerst is aandacht besteed aan de vorming van dorpshuizen en dorpsverenigingen. Hoe kunnen zij (beter) betrokken worden bij de plannen die er liggen voor historische culturele gebouwen? Welke stappen kunnen ze zetten, en hoe kunnen andere partijen hen ondersteunen zodat de projecten succesvol zijn?

Een ander groot onderwerp is de energietransitie, die 'gewenst' wordt. De deelnemers vragen zich af in hoeverre de bewoners van de regio klaar zijn voor deze grote veranderingen, en in hoeverre de bewoners het ingezette beleid ondersteunen. Is het mogelijk dat gevolgen voor de langere termijn niet genoeg gezien worden door bijvoorbeeld de overheid? De gevolgen zijn namelijk ingrijpend. De

energietransitie kan voor Groningen wél een mooie kans zijn om als voorbeeld te dienen voor de rest van Nederland, wat het imago ten goede zou kunnen komen.

Onderzoeksvragen
Naar aanleiding van de woordenwolk, en het daaropvolgende gesprek, en de na de presentatie verdere bespreking van het thema, heeft deze tafel de volgende onderzoeksvragen opgesteld.

- Hoe pakken we kansen? Welke kansen zijn er? Op lange termijn, met banen? Er is veel erfgoed, hoe kunnen we dat gebruiken? En wie kan dat doen? Borgen en boerderijen zijn duur om in te leven. Welke rol kan erfgoed spelen in de toekomst van Groningen? Economisch, hoe? Voor wie? Wat is nodig? Opbreken, knippen in sectoren, bewonersgroeperingen? Maar werk samen!
- Wat is de betekenis van erfgoed voor mensen? Voor jongeren, voor bewoners?
- Wat kunnen we leren van Limburg?
- Landschap zorgt voor verankering, oriëntatie. Hoe kun je veranderen, maar met die kernwaarden en verankering?
- Energietransitie: hoe breed wordt dit gedragen? Overzien we de gevolgen van die wens? Hoe kun je dit benutten voor imago en identiteit?
- Waar bestaat imago uit? Voor wie? Wat wil wie bereiken voor wie met een positief imago?
- Hoe laten we Groningen-Stad meer naar buiten haar grenzen kijken? Als onderdeel van een gebied.
- ‘Binding’, wat is dat? Familie, cultureel, economisch, etc.?
- Wat zijn de individuele verhalen?
- (Dorps)organisatie: waarom werkt het daar wel en daar niet? Succesfactoren, en hoe zet je dat praktisch in? Wat is de impact, positieve gevolgen? Laat niet de mening van een paar, de mening van de provincie worden: representativiteit.

Deeltafel 5: Leefomgeving en leefbaarheid

Tafelleider: Elles Bulder

Inleiding

Ten aanzien van leefomgeving en leefbaarheid concludeerde het literatuuroverzicht dat men in de regio leefbaarheid als voldoende beoordeelt, maar dat deze wel onder druk staat:

> "De leefbaarheid krijgt van Groningers een ruime voldoende, hoewel de score in het aardbevingsgebied lager ligt dan het Gronings gemiddelde. Wel neemt de waardering naar verloop van tijd iets af, en heeft de hoeveelheid schade aan de woning een invloed op de beoordeling van de leefbaarheid. De investeringen die gedaan worden op het gebied van leefbaarheid, door bijvoorbeeld de NCG en provincie Groningen, worden als positief beoordeeld."

Tevens concludeerde het literatuuroverzicht dat voorzieningen onder druk staan door de combinatie van aardbevingen en bevolkingskrimp:

> "Als gevolg van de aardbevingen kunnen bestaande voorzieningen onder druk komen te staan. Herstel en soms sloop van bijvoorbeeld zorgvoorzieningen kan problematisch zijn voor de regio. Wel kan een versnelde ruimtelijke ontwikkeling voor een positieve impuls voor de sociale structuur van gemeenschappen zorgen. Groningen biedt daarnaast unieke kansen voor een versnelde energietransitie."

Samenvatting

In Noord-Groningen is sprake van een wisselwerking tussen de gevolgen van bevolkingskrimp en bodembewegingen als het gaat om de (ervaren) leefbaarheid en de leefomgeving. Beide hebben zelf, maar ook in combinatie invloed op het welbevinden van inwoners en de gebouwde omgeving. Daarom kwamen beide thema's voortdurend bovendrijven in de discussie rond (ervaren) leefbaarheid.

Ook werd gesproken over het effect van investeringen in de regio, bedoeld om een kwaliteitsimpuls te genereren. Hierover werd wisselend gedacht. Helder was wel dat er eensgezindheid was over de noodzaak van een balans tussen top-down en bottom-up gewenste / gerealiseerde investeringen, juist ook in relatie tot de participatiesamenleving. Daarbij dient echter terdege rekening gehouden te worden met handelingsarmoede door de vele frustrerende ervaringen die de afgelopen jaren door bewoners zijn opgedaan.

Een ontmoetingsplek in een dorp wordt gezien als essentieel voor het versterken van de veerkracht en de sociale cohesie in het gebied. Investeringen in dergelijke voorzieningen en bijvoorbeeld breedband lijken van groot belang voor de regionale sociaal-economische structuur. Er moet vervolgens goed gekeken worden naar het (economisch) rendement en de impact op de (ervaren) leefbaarheid.

De Omgevingswet biedt een handvat omdat ze gemeenten verplicht om integraal naar de ontwikkeling van het gebied te kijken. Dorpen moeten anticiperend op de invoering van de wet een dorpsvisie ontwikkelen. Hier liggen kansen als bewoners goed worden betrokken bij de ontwikkeling ervan.

Via bottom-up processen kunnen toekomstperspectieven gecreëerd worden door en voor inwoners. Hierbij moet dan rekening gehouden worden met de demografische ontwikkelingen

(bevolkingsdaling, vergrijzing, etc.), de veerkracht van de omgeving, de sociale cohesie en de eigen identiteit van het gebied.

De ontwikkelingen aangaande leegstand en waardedaling van vastgoed hebben in Noord-Groningen mogelijk ook een effect op het imago van en het zelfbeeld in de regio. Het is daarom van belang om bewoners te betrekken bij de ontwikkeling van integrale omgevingsvisies en dorpsplannen. Het gaat over hun leefomgeving en hun toekomst. Het bieden van perspectief, en het betrekken van de bewoners kan op zich al een verbeterde ervaren leefbaarheid betekenen.

Daarnaast werd het belang van interregionale en internationale vergelijkingen aangestipt. De vraagstukken in Groningen zijn immers niet uniek. Wel zorgt de combinatie met aardbevingen voor een extra opgave voor de regio.

Onderzoeksvragen
Deeltafel 5 heeft in de discussie in eerste instantie 11 vragen geformuleerd. Daarna is gefocust op de drie belangrijkste vragen, dit zijn:

1. Hoe grijpen krimp en bodembeweging/aardbevingen in elkaar als het gaat om effecten?
2. Welke impact hebben de ontwikkelingen (aardbevingen/krimp) op de participatie (in de) samenleving?
3. Wat is de impact van de verschillende kwaliteitsimpulsen en welke factoren zijn hierin bepalend (bijvoorbeeld intern: dynamiek en veerkracht in een dorp; en extern: communicatie)?

De overige vragen zijn:

- Welke dimensies van leefbaarheid worden het meest geraakt? Benaderen vanuit het perspectief van de bewoners!
- Welke invloed hebben de ontwikkelingen op instituties, hulpverleners, bestuurders, en wat is nodig om hen te ondersteunen / faciliteren?
- Welke initiatieven vinden vanuit de samenleving plaats, en wat zijn succes- en faalfactoren bijvoorbeeld wanneer gekeken wordt naar het vergroten van veerkracht en sociale cohesie?
- Is er voldoende draagvlak voor de energietransitie die beoogd wordt? Financieel (minder draagkracht = energiearmoede); importantie. Kan koppeling hebben met imago (Noord-Groningen loopt voorop in de energietransitie) en dorpsaanzicht (zonneweides en windmolens).
- Is er sprake van handelingsarmoede? Waar? Bij wie? Waarom? Sociale cohesie kan tegengesteld effect hebben.
- Welke gegevens zijn er? Hoe kun je bestaande bestanden in samenhang verrijken? Zo zou door het inrichten van een gezamenlijke databank de onderzoeksmoeheid die bij bewoners ontstaat worden gerespecteerd en omzeild.
- Hoe duiden we de achteruitgang van de (ervaren) leefbaarheid? Regionale Woon- en Leefbaarheidsplannen tonen dit aan: zichtbaar maken, er is onduidelijkheid.
- Wat kunnen we leren uit interregionale en internationale vergelijkingen?

Deeltafel 6: Woningmarkt en economische ontwikkelingen

Tafelleider: Ron Visser

Inleiding

Ten aanzien van woningmarkt en economische ontwikkelingen concludeerde het literatuuroverzicht dat de woningmarkt in aardbevingsgebied later en langzamer herstelt dan elders:

> "Door de aardbevingen herstelt de woningmarkt in delen van de provincie Groningen langzamer en later dan in de rest van Nederland. Ook bestaat er een relatie met bevolkingskrimp waarmee sommige regio's te maken hebben. Onderzoek over de omgang van de waardedaling is gebaseerd op verschillende aannames, waardoor een eenduidig beeld gedeeltelijk ontbreekt. Wel lijkt de verkoopbaarheid van woningen onder druk te staan, en zijn inwoners bezorgd dat ze hun woning niet meer kunnen verkopen."

Het literatuuronderzoek constateerde dat arbeidsmarktonderzoek voornamelijk positieve gevolgen onderzoekt:

> "De onderzochte effecten op de arbeidsmarkt richten zich vooral op positieve ontwikkelingen naar aanleiding van de aardbevingen. De versterkingsopgave en andere investeringen vanuit de overheid zouden kunnen leiden tot toenemende werkgelegenheid en arbeidsparticipatie."

Het literatuuronderzoek constateerde dat de aardbevingen zorgelijke effecten hebben op de financiële huishouding van particulieren én overheid:

> "Gemeenten en burgers hebben te maken met toenemende indirecte kosten die niet altijd vergoed lijken te worden. Gemeenten zien bijvoorbeeld kosten door aangespannen WOZ-procedures stijgen, terwijl inwoners financiële middelen opofferen voor ongeplande investeringen in hun woning. Huurders hebben soms te maken met huurstijgingen als gevolg van de aardbevingen. De economische aantrekkelijkheid en het investeringsklimaat in de provincie Groningen staat mogelijk onder druk door de gevolgen van de bodembeweging. Uit bewonersonderzoek blijkt dat bewoners het belangrijk vinden dat wordt geïnvesteerd in economische ontwikkeling van de regio, bijvoorbeeld vanuit de NCG. Een versterking van de economie kan een betere veerkracht van de regio opleveren. "

Samenvatting

De zesde deeltafel besloot tot een heel andere werkwijze dan de andere deeltafels. In plaats van het creëren van een woordenwolk, en het daarover in gesprek gaan, bedacht deze deeltafel een toekomstplan. Dit, omdat het volgens de deelnemers van deze tafel belangrijk is om te gaan doen, in plaats van te praten. De plannen en uitwerking van dit toekomstplan voor Groningen zijn hier weergegeven; evenals de vragen die dit plan oproept. Het uitgangspunt van dit gesprek was volgens de voorzitter van de tafel: 'Hoe geven we de bewoners weer of meer zeggingskracht?'. Het doen van onderzoek komt dan niet op de eerste plaats te staan, maar de bewoners nemen actief deel aan de plannen. Deelnemers van deze tafel willen verbeteringen in de fysieke leefomgeving van mensen aanbrengen. Onderzoek van bijvoorbeeld de Hanze (monitoring) kan bewoners wel helpen hun keuzes met betrekking tot verbetering of versterking te optimaliseren.

De werktitel voor het opzetten van een soort 'living labs' voor de toekomst in het bevingsgebied is 'Grutiopia'. Grutopia is een project in Groningen, waarbij door samenwerking van verschillende partijen een geheel nieuwe woonwijk wordt gecreëerd. Deze woonwijk is geheel gasloos, aardbevingsbestendig en duurzaam gebouwd. Bij de ontwikkeling van de wijk zijn partijen als banken, corporaties, gemeenten, het rijk en onderzoeksinstellingen betrokken. Men wil leren van

eerder onderzoek dat is gedaan, als ook van projecten die op andere plekken in Nederland en de wereld zijn uitgevoerd. Naar aanleiding van 'Grutopia' kan vervolgens verder ontwikkeld worden in andere delen van de provincie, zodat de pilot op de langere termijn als voorbeeld voor de toekomst kan dienen. Op deze manier kan Grutopia worden gezien als een soort Deltaplan voor een verantwoorde en veilige woonplek voor Nederland, met Groningen als proefgebied.

De belangrijkste vraag van deze tafel is de inspraak van direct betrokkenen, en de waarborg dat deze blijft bestaan of kan worden verbeterd. Met gebruik van al aanwezig kapitaal en middelen, initiatieven en organisaties kan worden ingezet op het daadwerkelijk verbeteren van de leef- en woonomgeving.

Onderzoeksvragen
Deze deeltafel stelde naar aanleiding van 'Grutopia' een aantal onderzoeksvragen op.

- Hoe geven we de bewoners meer en weer controle over de eigen woonsituatie? Dit geldt voor zowel eigenaren als huurders.
- Wat is ervoor nodig om de bouwsector goed aan te laten haken?
- Wat leren we van 'boom and bust'-cyclus rond energie en extractie elders?
- Wat werkt aan de hand van pilots en living labs voor: financiële zekerheid, werkgelegenheid, gezondheid, investeringskosten, etc.?
- In welke regio's zouden we pilots kunnen uitvoeren, gezien de context van bijvoorbeeld krimp?
- Wat leren we van krimp(beleid) elders? Hoe relateert dat met particulier woningbezit? Ruimtelijke patronen?
- Hoe kunnen we Groningen het best toekomstbestendig maken?
- Wat is het effect van de aardbevingen op investeringen en het regio-bruto-product?

4. Reflectie

Per deeltafel werd op detailniveau gesproken over bestaande en missende kennis(vragen) voor ieder van de zes thema's. Tijdens de discussies zijn de centrale vragen door de experts van de desbetreffende deeltafels zelf geselecteerd. In deze reflectie wordt gepoogd om de uitkomsten van de verschillende deeltafels zodanig te ordenen, dat deze enerzijds kunnen dienen als input voor het opstellen van een overkoepelende kennisagenda en anderzijds input geven voor een volgende kennistafel. Hieronder is weergegeven welke thema's en vragen zijn benoemd, en hierop volgt een korte reflectie.

Overkoepelend thema: implementatie van inzichten

Er was één thema dat overkoepelend was in de zin dat het niet alleen betrekking had op de inhoud van onderzoek maar meer op de wijze waarop inzichten geïmplementeerd zouden moeten worden. Aan vrijwel alle deeltafels werd de noodzaak om de **bewoners centraal** te stellen benoemd. Dat is als volgt verwoord (achter elke bijdrage staat tussen haakjes een verwijzing naar de tafel waar dit besproken is):

> "Door het opzetten van bottom-up initiatieven in communicatie en beleid, kan de inwoner beter betrokken worden, en ontstaan meer effectieve samenwerkingen. Alleen op deze manier kan echte zeggenschap voor en door bewoners worden gecreëerd, wat op de langere termijn positieve effecten voor de regio sorteert." (tafel 1)

> "Het vertrouwen van bewoners kan een boost krijgen als zij daadwerkelijk betrokken worden bij bijvoorbeeld de projecten en trajecten die in de regio worden ontwikkeld. De focus moet liggen op het daadwerkelijk meenemen van bewoners in de wensen en uitvoering van toekomstsplannen. Het betrekken van bewoners bij onderzoek dient meerdere doelen: het komt de onderzoekskwaliteit ten goede en vergroot het draagvlak en vertrouwen." (tafel 2)

> "Hoe kunnen dorpshuizen en dorpsverenigingen beter betrokken worden bij de plannen die er liggen voor bijvoorbeeld historische culturele gebouwen? Inzicht van jongeren is belangrijk bij het ontwikkelen van plannen voor de toekomst." (tafel 4)

> "Het is van belang dat bewoners worden betrokken bij de ontwikkeling van integrale omgevingsvisies en dorpsplannen. Dit is op zich al een kans om de ervaren leefbaarheid te verbeteren. Via bottom-up processen kunnen toekomstperspectieven gecreëerd worden door en voor bewoners." (tafel 5)

> "Door de bewoners actief deel te laten nemen aan plannen rondom het verbeteren van hun fysieke leefomgeving krijgen zij weer of meer zeggingskracht. Gewaarborgde inspraak van direct betrokkenen hierbij is belangrijk." (tafel 6)

De leidraad in deze observaties gaat er deels om dat bewoners een prominentere rol krijgen in de aanpak van de problematiek in het algemeen. Maar het gaat direct of indirect ook over onderzoek en resultaten: ook hier is de breed gevoelde wens dat het goed zou zijn om bewoners en andere direct belanghebbenden directer te betrekken bij de opzet en rapportage. Een laatste overkoepelende vraag heeft betrekking op de manier waarop de onderzoeksresultaten zelf worden geïmplementeerd: ***Wat gebeurt er met al die kennis en aanbevelingen, voor bewoners?*** (tafel 2)

OVERZICHT VAN ALLE ONDERZOEKSVRAGEN

Om een overzichtelijk beeld te krijgen van alle (kennis)vragen die besproken zijn aan de tafels hebben wij de (kennis)vragen geordend. Op alle onderzoeksvragen zijn randvoorwaarden van toepassing. Aan veel tafels werd hierbij stilgestaan. Op gebied van echte kennisvragen maakten wij allereerst een onderscheid tussen vragen die het verleden betreffen (vergelijkingen met eerdere situaties of situaties elders), het heden (hoe is de situatie op dit moment?) en de toekomst (wat is de gewenste situatie?). Binnen het heden en de toekomst kunnen we nog een onderscheid maken tussen vragen die met name de bewoners betreffen en vragen die vooral met betrokken instanties te maken hebben. Daarnaast kunnen we vragen onderscheiden die betrekking hebben op kansen.

Achter elke vraag/aanbeveling staat tussen haakjes een verwijzing naar de tafel waar dit besproken is.

Opmerkingen en vragen over randvoorwaarden voor onderzoek

- Onderzoek moet actiegericht zijn en inzicht geven in het grote aantal ingezette instrumenten. (tafel 2)
- Richt nieuw onderzoek vooral op monitoring van kernindicatoren (inclusief regie en perspectief) en op de effecten van aanpak, voor bewoners en dorpsgemeenschappen. (tafel 2)
- Kinderen en ouderen verdienen een speciale positie in onderzoek en beleidsvorming. (tafel 3)
- Laat niet de mening van een paar de mening van de provincie worden: representativiteit. (tafel 4)
- Onderzoek altijd met en in dienst van de bewoner. (tafel 5)
- Onderzoek benaderen vanuit het perspectief van de bewoners. (tafel 5)
- Hoe kun je bestaande gegevensbestanden in samenhang verrijken? (het inrichten van een gezamenlijke databank zou de onderzoeksmoeheid bij bewoners respecteren en omzeilen) (tafel 5)
- Hoe krijgen we sneller inzicht in een veranderende omgeving? (Inwonersparticipatie, communicatie op macro- en microniveau) (tafel 3)

Reflectie: Er werd opvallend veel gesproken over de randvoorwaarden voor goed onderzoek, over voorwaarden die gesteld zou moeten worden aan (publiek gefinancierd) onderzoek en ook over de samenhang en onderlinge afstemming van onderzoeken, beter gebruik van bestaande datasets en snellere omloopsnelheid van onderzoek. De achtergrond van deze discussies was enerzijds dat aan sommige tafels werd geopperd dat de kwaliteit van onderzoek op sommige vlakken mogelijk beter kan, anderzijds dat de opzet van onderzoek zodanig moet zijn dat vertrouwen en draagvlak geborgd is—dat zou een prioriteit moeten zijn voor alle betrokkenen. Dit is duidelijk een belangrijk thema voor onderzoekers zowel als kennisvragers.

Vragen over het verleden (wat kunnen we leren van elders en van ‘vroeger’?)

Opvallend veel vragen hadden betrekking op thematiek over het ontstaan van de huidige problematiek (hoe heeft het zo kunnen komen dat…) en over vergelijkbare situaties elders.

- Wat kunnen we leren van dossiers zoals het nucleaire dossier in relatie tot maatschappelijke onrust? (tafel 1)
- Wat zijn de effecten geweest voor bewoners van de maatregelen en de aanpak in het recente verleden, en wat kunnen verschillende actoren daarvan leren? (tafel 2)
- Wat kunnen we leren van Limburg? (tafel 4)
- Wat kunnen we leren uit interregionale en internationale vergelijkingen? (tafel 5)
- Wat leren we van 'boom-and-bust'-cyclus rond energie en extractie elders? (tafel 6)
- Wat leren we van krimpbeleid elders? Hoe relateert dat met particulier woningbezit? Wat zijn de ruimtelijke patronen? (tafel 6)

Het geheel van vragen overziend constateren we dat iedere tafel een eigen onderwerp heeft behandeld, maar dat aan vrijwel iedere tafel de vraag opkwam of er andere situaties zijn of zijn geweest (meestal in het buitenland) waar Groningen lering uit kan trekken. Dit is een indicatie dat er een breed gedragen behoefte is aan vergelijkend onderzoek. De overkoepelde vraag zou men als volgt kunnen formuleren: ***welke andere casussen zijn relevant voor de ontwikkelingen in Groningen met betrekking tot maatschappelijke en economische impact en zijn hier lessen uit te trekken voor wat betreft de verwachtte effectiviteit van mitigerende maatregelen en aanpak?***

Een andere opvallende onderzoeksvraag was verdiepend van aard: hoe is de huidige situatie ontstaan en wat kunnen we leren van deze ontwikkeling en de pogingen tot nu toe om passende maatregelen te nemen? We constateren dat deze vraag aansluit bij een lacune die in het literatuuroverzicht werd geconstateerd: er is geen omvangrijke studie van de ontwikkeling van de problematiek in Groningen. Een diepgravend onderzoek op het snijvlak van geschiedschrijving en bestuurskunde zou, zoals de vraagstellers suggereren, niet alleen informatief zijn over het ontstaan van de huidige situatie maar ook over de effectiviteit van maatregelen die in het verleden zijn genomen. Wij denken dat een dergelijk onderzoek een grote meerwaarde kan hebben omdat een goed besef van het ontstaan van de problematiek onontbeerlijk is voor bezinning op beleid.

Vragen over het heden (hoe zit het, hoe werkt het nu?)

In deze categorie werden veel vragen gesteld. Er zijn meerdere thema's te herkennen. We reflecteren hier op de thema's en kijken daarbij met een schuin oog ook naar het literatuuronderzoek om te bezien of sommige vragen al worden bestreken in bestaand of lopend onderzoek.

Vragen over behoeften van bewoners

- In hoeverre wordt er voldoende rekening gehouden met de verschillende communicatiebehoeften en –begrip van bewoners? (tafel 1)
- Welke bronnen gebruiken de bewoners om aan informatie te komen? (tafel 1)
- Wat zijn de effecten van beleidsbeslissingen en de communicatie daarover vanuit de media op bewoners? (tafel 1)
- Hoe breed wordt de energietransitie gedragen en overzien we de gevolgen van die wens? (tafel 4)
- Is er voldoende draagvlak voor de energietransitie die beoogd wordt? (tafel 5)
- Wat betekent erfgoed voor bewoners (ouderen en jongeren)? (tafel 4)

We lezen een serie vragen rondom de *behoeften van bewoners* op gebied van communicatie en informatievoorziening, op gebied van energietransitie en op het gebied van erfgoed. Gezien de resultaten van het literatuuronderzoek constateren we dat deze onderwerpen niet eerder zijn onderzocht.

Vragen over cohesie en participatie

- Wat is het effect van communicatie op sociale cohesie? (tafel 1)
- Welke impact hebben de ontwikkelingen (aardbevingen/krimp) op de participatie in de samenleving? (tafel 5)

Er zijn vragen over de impact van bodembeweging (c.q. van de communicatie eromheen) op cohesie en participatie. Er is al onderzoek naar sociale cohesie en dit komt ook in lopend onderzoek aan bod. Het effect van de impact van huidige communicatie is nog niet onderzocht en zou naar onze mening onderdeel kunnen zijn van een breder onderzoek naar de communicatie met bewoners (zie hierboven).

Vragen over functioneren en leefbaarheid van lokale gemeenschappen

- Waarom werkt dorpsorganisatie daar wel en daar niet? Wat zijn succesfactoren en hoe zet je die praktisch in? Wat is de impact? Wat zijn de gevolgen? (tafel 4)
- Hoe duiden we de achteruitgang van de ervaren leefbaarheid? (tafel 5)
- Welke dimensie van leefbaarheid wordt het meest geraakt? (tafel 5)

Een aantal vragen zijn in wezen verdiepend van aard. Waar komt een succesvolle aanpak van de grond en waar niet? Hoe verklaren we bepaalde trends op gebied van leefbaarheid? Deze vragen zijn nog niet expliciet aan de orde geweest in eerder onderzoek, maar komen er indirect of direct uit voort. Het is onze indruk dat deze vragen deels al worden meegenomen in lopend onderzoek (bijvoorbeeld in het doorlopende leefbaarheidsonderzoek dat Sociaal Planbureau Groningen in opdracht van provincie en gemeenten uitvoert).

Vragen over huidige initiatieven en effectiviteit ervan

- Wat is de impact van de verschillende kwaliteitsimpulsen en welke factoren zijn hierin bepalend (bijvoorbeeld intern: dynamiek en veerkracht in een dorp en extern: communicatie?) (tafel 5)
- Welke initiatieven vinden plaats vanuit de samenleving en wat zijn succes- en faalfactoren wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar het vergroten van veerkracht en sociale cohesie? (tafel 5)

Deze vragen geven aan dat er behoefte is aan een inventarisatie van lopende initiatieven en hun effectiviteit. Voor zover ons bekend is zo'n overzicht er nog niet. Dit lijkt ons een relevante vraag, mede omdat de NCG en de NAM al meerdere jaren allerhande bewonersinitiatieven hebben gesteund. Het lijkt ons voor beleidsmakers dan ook nuttig om een overzicht te hebben van die activiteiten en hun effectiviteit (voor zover vast te stellen).

Vraag over impact op business en regionale economie

- Wat is het effect van de aardbevingen op investeringen en het regio-bruto-product? (6)

Deze vraag spreekt voor zich. Het literatuuroverzicht signaleerde op dit punt dat er weinig tot geen programmatisch onderzoek is verricht.

Vragen over impact op instanties

- Welke invloed hebben de ontwikkelingen op instituties, hulpverleners, bestuurders en wat is nodig om hen te ondersteunen/faciliteren? (tafel 5)
- Is er sprake van handelingsarmoede? Waar? Bij wie? (tafel 5)

Een aantal vragen had betrekking op het inventariseren van de impact van bodembeweging op het functioneren van instanties zelf. Ook op dit punt geeft het literatuuroverzicht geen inzicht.

Vragen over regie en zeggenschap van bewoners

- In hoeverre kunnen bewoners meer zeggenschap krijgen in communicatie- en beleidsprocessen? (tafel 1)
- Hoe bevorder je autonomie, ervaren veiligheid en vertrouwen van bewoners en (dorps)gemeenschappen? (tafel 2)
- Hoe kan de veerkracht van bewoners verbeterd worden zodat ze zich beter kunnen wapenen tegen de gevolgen van de bevingen? (tafel 3)
- Hoe geven we de bewoners meer en weer controle over de eigen woonsituatie? (tafel 6)
- Hoe kun je schadeafhandeling en versterkingsproces beter communiceren met bewoners? (minder regels en ontzorgen) (tafel 1)

Er waren veel praktische vragen van het type ‘how to…’ (beleidsvragen) Opmerkelijk is dat ze vrijwel allemaal draaien om de zeggenschap, autonomie en veerkracht van bewoners. We zien het enerzijds als signaal dat er een breed gedragen behoefte is om de bewoner aan zet te krijgen; tegelijk blijkt dat voor de deelnemers aan de tafels het blijkbaar nog niet evident is op welke manier dit het beste gedaan kan worden.

Vragen over handelen van instanties

- Wie moet de regie nemen als het gaat om de juiste informatievoorziening in de regio? Wie gaat waarover? (tafel 1)
- Welke type communicatie is nodig in welke fase van het crisismanagementproces? (tafel 1)
- In hoeverre worden maatschappelijke effecten meegenomen in de strategische communicatie van overheidsinstanties (politiseringsproces)? (tafel 1)
- Hoe bevorder je integrale professionele deskundigheid (tussen professionals, instanties, onderzoekers) in de aanpak van deze problematiek? (tafel 2)
- Gezondheidsbeleid en –gedrag: wat zijn de verschillende instrumenten (om gezondheid te verbeteren, mensen weerbaarder te maken) en wat zijn de handelingsperspectieven (=de dingen die bewoners en instanties kunnen doen om …) op alle niveaus (= bewoners, gemeente, GGD, etc.) en de relatie daartussen? (tafel 3)
- Hoe kunnen we Groningen het best toekomstbestendig maken? (tafel 6)
- Wat is ervoor nodig om de bouwsector goed te laten aanhaken? (tafel 6)

In de ‘how to’ vragen over bewoners zit een herkenbare thematiek. In de ‘how to’ vragen over instanties is dat veel minder het geval. We zien een zeer breed palet van vragen variërend van

governance tot professionele vaardigheden en deskundigheid. Er zijn zeer abstracte vragen (hoe maak je Groningen toekomstbestendig?) en heel concrete vragen (hoe haken we de bouwsector beter aan?) te identificeren. We concluderen hier dat er niet één thema is wat er duidelijk uitsteekt als zijnde van overkoepelend belang. Tegelijk constateren we dat er op diverse thema's wezenlijke en fundamentele 'how-to' vragen leven (bijvoorbeeld op gebied gezondheid: daar is in wezen de behoefte om het handelingsperspectief van alle betrokkenen te inventariseren).

Vragen over de toekomst

- In welke regio's zouden we pilots kunnen uitvoeren gezien de context van bijvoorbeeld krimp? (tafel 6)
- In deze pilots en living labs: *wat werkt* voor financiële zekerheid, werkgelegenheid, gezondheid, investeringskosten etc.? (tafel 6)
- Hoe pakken we kansen voor identiteit en imago? Welke kansen zijn er? Op lange termijn? Met banen? (tafel 4)
- Hoe kan je energietransitie benutten voor imago en identiteit? (tafel 4)
- Welke rol kan (cultureel) erfgoed spelen in de toekomst van Groningen? Economisch? Voor wie? Wat is nodig? (tafel 4)
- Landschap zorgt voor verankering, oriëntatie. Hoe kun je veranderen, maar met die kernwaarden en verankering? (tafel 4)

De vragen die betrekking hebben op het Groningen van de toekomst vormen een vrij coherent geheel. Ze hebben vooral betrekking op het vinden en ontwikkelen van *kansen*. Er is behoefte aan ruimte om te experimenteren met een kansrijke nieuwe aanpak (pilots en living labs). Daarbij ligt ook sterk de nadruk op de identiteit van Groningen (enerzijds met behoud van wat karakteristiek en eigen is, anderzijds met een wens op een sterk toekomstig imago.

Een net iets andere vraag met betrekking tot de toekomst is al eerder aan bod gekomen omdat ze tevens is geformuleerd als randvoorwaarde voor onderzoek.

- Richt nieuw onderzoek vooral op monitoring van kernindicatoren (inclusief regie en perspectief) en op de effecten van aanpak, voor bewoners en dorpsgemeenschappen. (tafel 2)

Hieruit spreekt de behoefte om toekomstige ontwikkelingen en de effectiviteit van toekomstige interventies en aanpak goed te volgen en evalueren.

5. Conclusie

In de opzet van deze eerste kennistafel is bewust gekozen om een breed beeld te krijgen van de thema's en vragen die leven rondom leefbaar en kansrijk Groningen, gebaseerd op de eerder genoemde brede literatuurstudie. De uitkomsten van deze tafel geven enerzijds input voor wat de centrale kernthema's zouden zijn van een kennisagenda op maatschappelijk vlak. Anderzijds is ook helder geworden welke thema's nadere invulling vragen van toekomstige kennistafels – het ligt voor de hand om hier naar deelgebieden te kijken waar veel vragen over zijn en die voor veel discussie zorgen.

Voor ons springen er vier overkoepelende uitkomsten uit, die aan alle tafels verwoord zijn. Helder is dat (1) de bewoner een meer centralere rol moet spelen, zowel in het onderzoek en als ook in de toekomstige aanpak, en (2) dat er veel vragen zijn over communicatie en hoe deze beter kan. Een derde constatering is dat er relatief weinig 'pure' kennisvragen zijn en relatief veel vragen rondom toepassing en implementatie van bestaande kennis (vragen over 'how to'). We suggereren dan ook (3) dat er kansen liggen in het nauwer samenwerken tussen 'uitvoerders' en kennis en wetenschap om zo te borgen dat de implementatie van onderzoeksresultaten in de praktijk sneller en beter verloopt. Denk bijvoorbeeld aan het samenwerken van instanties met wetenschappers en onderzoekers in zogenaamde 'co-creatie' trajecten om wetenschappelijke kennis en praktijkervaring directer te betrekken bij de ontwikkeling van een praktijkaanpak. Tenslotte valt ons op dat er aan alle tafels een sterke behoefte leeft om (4) vooruit te kijken naar de toekomstige kansen en mogelijkheden. Tegelijk constateren we dat juist ook op dit vlak nog veel vragen leven—toekomstig onderzoek zou kunnen bijdragen door niet alleen vergezichten maar ook concrete aanknopingspunten te bieden.

Deze vier overkoepelende uitkomsten worden verwerkt in de kennisagenda en vormen, zoals hierboven genoemd, ook de basis voor volgende kennistafels. De kennistafel in december 2018 heeft bijvoorbeeld als thema 'Randvoorwaarden voor het doen van onderzoek naar de gaswinning en de gerelateerde aardbevingen.' De volgende centrale vraag is hierbij gesteld *'Hoe organiseren we onderzoek rondom het aardbevingsdossier zodanig dat het rendeert, de kwaliteit wordt gewaarborgd, en het effectief en betrouwbaar is?*' Toekomstige kennistafels zullen ook weer gevoed worden met de input van vorige kennistafels.

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht van deelnemende organisaties

Bijlage 2: Woordenwolken deeltafels

Bijlage 3: PowerPoint presentatie Carola Simon

Bijlage 4: Foto’s van de kennistafel

Bijlage 1: Overzicht van deelnemende organisaties

Actiegroep ZOO!! Onderdendam
ASWA-Welzijn
BuildinG
Buro Bries
Centraal Bureau voor de Statistiek
CMO STAMM / Sociaal Planbureau Groningen
GGD Groningen
Groninger Bodembeweging
Groninger Gasberaad
Hanzehogeschool Groningen
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap / Rijksdienst Cultureel Erfgoed
Nationaal Coördinator Groningen
Nederlandse Aardolie Maatschappij
Protestantse Theologische Universiteit
Rabobank Noord-Groningen
Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
Rijksuniversiteit Groningen
St. Perspectief Groningen 2025
Steunpunt mijnbouwschade Stut en Steun
Tintengroep
Veiligheidsregio
Vereniging Groninger Dorpen

Bijlage 2: Woordenwolken deeltafels

Woordenwolk Communicatie en beleid
Communicatie en beleid moet ondersteunen. // Eén 'punt' waar communicatie vanuit gaat? Rol/nut van bewoners begeleiders. // Integreren; gezamenlijke boodschappen. // Veel praten over, niet met de mensen: hoe ervaart men dat zelf? // Behoeften blijven peilen; inwoners blijven betrekken. // Bottom-up onderzoek: effectieve samenwerkingen. // Afstemming van communicatie op diverse bewoners. // Is de communicatie onduidelijk omdat instanties onvoldoende informatie hebben? // (Echte) zeggenschap bewoners. // Vertegenwoordiging maatschappelijke instanties (onderdeel overleg!). // Governance-structuur: Vertrouwenwekkend?; Rol van bewonersorganisaties; Geloofwaardige medezeggenschap. // Publieke verantwoording en transparantie // Communicatie (vorm): Draagvlak van beleid; Transparant/effectief // Policy stacking, regie en bevoegdheid 'persoon' // Maatschappelijke impact van beleidskeuzes // Leren van internationale crisiscommunicatie: wat werkt, en wat niet?

Woordenwolk Gevoelens, veiligheid en vertrouwen
Onderzoek hoe informatie het beste gedeeld kan worden. Nu staan er veel te veel bomen in het bos. En er ontbreken ook nog veel bomen. // Toerusten van professionals, bijvoorbeeld: traumaverwerking. // Verbinden van 'veldwerkers'. // Kennis delen door verbinden instanties // Organisaties en omzetten in daadwerkelijke projecten en evaluatie daarvan: loopt nu nog niet. // Wat gebeurt er (en kun je?) met al die kennis en aanbevelingen? Voor bewoners? // Arbeidsparticipatie: toeleiden naar werk. // 'Uitzicht' // Empowerment, ook individueel. Moet aansluiten bij bewoners, met regie bij de bewoners. // Benutten van toepasbare kennis: 'on the job', bijvoorbeeld positieve psychologie. // Dorpsvernieuwing: trots zijn op je gebied. // Met de bewoners: community development, integraal. // Integrale aanpak van organisaties: school – corporatie – bewonersgroepen. // Verwachtingsmanagement: gevoelens ontrafelen. Perspectief? Veiligheid en angst. // 'Ik heb er niet om gevraagd', 'overlast'. // Vertrouwen: monitoren en vertalen naar acties en maatregelen. // Gevoelens: monitoren en vertalen naar acties en maatregelen: tijdslijn! // Gezamenlijke boodschap onderzoekers over hetzelfde onderwerp.

Woordenwolk Gezondheid en welzijn
Veerkracht activeren. // Relatie kinderen-school: informatiestress. // Tools individueel vs. Groepen. // WMO: jeugdhulp. // Hoe zien mensen zelf verband tussen beving en belevenis? // Wat is werkzaam, en wat niet? // Overal strijd om: wel waardering. // Specifiek ouderen veranderend perspectief.

Woordenwolk Cultuur, identiteit en imago
Verhaal van het individu (verdwijnt vaak) vs. verhaal van de groep // Relatie en inventarisatie van de invloed van agrarische sector op het landschap. // Wat is binding? Werk, cultureel, familie, 'je plek gevonden', wat bedoelen we? // Architectuur: hoe kun je elementen meenemen en verwerken? // Wie kan (oude) boerderijen en borgen nog betalen? Onderhoud is duur! // Wat kunnen we leren van Limburg? Wat is daar gedaan? // Oriëntatie en verankering in het landschap, kernpunten in het landschap, behoud van de samenhang, eigenheid. Inventarisatie: gedetailleerd beeld van wat er is. Wat is behoud? Verankering met kernwaarden. // Hoe kun je dorpsverenigingen ondersteunen? //

Als je niks kiest, eindig je met niks. Je kunt niet alles behouden. Kies! // Aandacht voor betekenis van erfgoed, en hoe je dat op een positieve manier kunt inzetten. Hoe zit dat bij jongeren? Verhalen ophalen! Hoe zien jongeren de toekomst? // Waar liggen knelpunten? Wat loopt goed, waar loopt het vast? Bij wie, waarom? Wat zijn succesvolle strategieën? // Maak dorpen aantrekkelijker om te wonen, bijvoorbeeld gezinswoningen in grote panden, boerderijen. Hoe regel je dat? Welke rol kan de omgevingswet spelen? // Imago: aantrekkingskracht, voor wie, wat wil je? Waar bestaat dat uit? Hoe werkt het in de praktijk? Voor huizenkopers, welk beeld bestaat er bij potentiële huizenkopers? Grotere 'ring' om Groningen-Stad, bredere visie, durf uit de stad te springen! // Hoe kun je dat wat je hebt gebruiken, hoe maak je daar succesvolle projecten van? // Pakken van kansen: welke rol kan erfgoed spelen in de toekomst van Groningen, bijvoorbeeld economisch? Anders kijken! // Energietransitie: is dat echt de wens van bewoners? Hoe diep wordt het gedragen? Overzien we de gevolgen van de wens? Het gaat heel ver! En hoe kunnen we dit benutten voor imago? Nederland kan hier best iets van leren.

Woordenwolk Leefbaarheid en leefomgeving

Wisselwerking krimp en leefbaarheid. // Ervaren leefbaarheid // Rendement kwaliteitsimpuls (bijvoorbeeld ontmoetingsplek) // Impact op participatiesamenleving / sociale cohesie: tijdsinvestering; veerkracht/draagkracht en verschillen daartussen; effect op leefbaarheid. // Verlies en verlegenheid: handelingsarmoede // Voorzieningen: breedband; ontmoetingsplek // Leegstand en waardedaling // Dorpsaanzicht: zelfbeeld en imago // Integratie ontwikkeling via omgevingsvisie en dorpsplannen // Ongelijkheid en ongelijktijdigheid // Toekomstperspectief // Achteruitgang leefbaarheid // Demografische ontwikkelingen en vergrijzing // Interregionaal en internationaal vergelijken.

Bijlage 3: PowerPoint presentatie Carola Simon

sociaal planbureau groningen
rijksuniversiteit groningen
Hanzehogeschool Groningen University of Applied Sciences
GGD Groningen

Carola Simon
Kennistafel Leefbaar en Kansrijk Groningen
14 juni 2018

Doel
Een eerste overzicht van reeds bestaande literatuur m.b.t. de maatschappelijke impact van bodembewegingen en aardbevingen als gevolg van gaswinning.

Team
Karl Sluiter (Sociaal Planbureau Groningen)
Anne van Valkengoed (Rijksuniversiteit Groningen)
Inez Greven (Rijksuniversiteit Groningen)
Carola Simon (Sociaal Planbureau Groningen)

Literatuurstudie
- onderzoek specifiek gericht op de situatie in Groningen
- internationale studies

van inzicht naar impact.

sociaal planbureau groningen

Zes thema's

Keuze thema's vloeit voort uit:

- Social impact model (Vanclay 2002)
- Maatschappelijke Effecten Inventarisaties (Royal HaskoningDHV 2016, 2017)

Thema's:

1. Gezondheid en welzijn
2. Cultuur, identiteit en imago
3. Woningmarkt en economische ontwikkelingen
4. Communicatie en beleid
5. Leefomgeving en leefbaarheid
6. Gevoelens, veiligheid en vertrouwen

van inzicht naar impact.

sociaal planbureau groningen

Gezondheid en welzijn

Mensen met aardbevingsschade hebben meer gezondheidsklachten dan mensen zonder schade (Postmes et al. 2018)

- De meeste gezondheidsklachten zijn stress-gerelateerd.

  Prikkelbaarheid, vermoeidheid, geheugen- of concentratieproblemen, hoofd- en buikpijn, overgevoeligheid voor licht of geluid, slaapproblemen, duizeligheid, spier- of gewrichtsklachten en hartkloppingen

- Kinderen en ouderen punt van aandacht (De Jong & Verheul 2017)
  - Onvoldoende goede informatie voor kinderen en jongeren > invloed op psychische gezondheid.
  - Ouderen kunnen door spanning en financiële zorgen geen overstap maken naar een aangepaste woning.

van inzicht naar impact.

sociaal planbureau groningen

Cultuur, identiteit en imago

Onderzoek geeft aan dat schade aan het imago van Groningen niet uit te sluiten is.
(Atlas voor gemeenten 2017)

- Geldt niet alleen voor aardbevingsgebied, maar ook voor de hele provincie Groningen. (Boelhouwer & Van der Heijden 2018)
- Onder bewoners en instanties bestaat angst voor grote schade aan cultureel erfgoed (Enno Zuidema Stedebouw et al., 2015)
- Bewonersonderzoek laat zien dat sommige bewoners liever niet willen dat er teveel over aardbevingen wordt gesproken (Simon et al., 2016).

Woningmarkt: waardedaling en verkoopbaarheid

Herstel woningmarkt in met name het aardbevingsgebied langzamer. Ook bevolkingskrimp speelt hierin een rol.

- Veel woningen kennen waardedaling door bevingen, maar er is geen eenduidig beeld over de omvang daarvan.

- Woningen in het gebied zijn moeilijker te verkopen; inwoners zijn bang dat zij ook in de toekomst hun woning niet kunnen verkopen.
(De Kam & Mey 2017)

"Bewoners ervaren hun onroerend goed als een blok aan hun been"
(Commissie Bijzondere Situaties 2017)

Economische ontwikkeling

Bedrijven en ondernemers vinden Groningen minder aantrekkelijk als vestigingsregio. (Commissie Duurzame Toekomst Noord-Oost Groningen 2013; Alsem 2013)

- angst om te investeren in het gebied > het imago van de provincie heeft te leiden onder negatieve berichtgeving (Van de Ven, niet gepubliceerd)

Tegelijk

Investeringen vanuit de overheid kunnen leiden tot toenemende werkgelegenheid en arbeidsparticipatie.

Tot op heden niet onderzocht of de beoogde realisatie van extra arbeidsplaatsen daadwerkelijk tot stand is gekomen

van inzicht naar impact.

sociaal planbureau groningen

Communicatie en beleid

Communicatie tussen instanties en burger vaak als gebrekkig beoordeeld. Heeft invloed op vertrouwen.

"één op de vijf Groningers voelt zich niet serieus genomen door de overheid." (De Haan 2014)

Aandacht voor communicatie met jongeren en kinderen is gewenst

Procedures en besluitvorming over aardgaswinning

- Juridische procedures kunnen tot frustratie, onrust en belasting van bewoners leiden.
- Het vertrouwen van de bewoners wordt aangetast door *policy-stacking*

van inzicht naar impact.

sociaal planbureau groningen

Gevoelens, veiligheid en vertrouwen

Gevoelens van veiligheid zijn door de aardbevingen ernstig aangetast (Hoekstra *et al.*, 2016)

"Bewoners voelen zich niet meer veilig in hun eigen huis en in de eigen leefomgeving t"

Ervaren veiligheid hangt samen met hoeveelheid schade: hoe meer schade hoe minder mensen zich veilig voelen (Postmes & Stroebe, 2016).

Andere negatieve gemoedstoestanden:
Piekeren, irritatie, angst en woede-uitbarstingen

Redenen:
- (gebrekkige) schadeafhandeling
- 'gevangen' voelen in eigen huis
- onzekerheid
- machteloosheid
- geen vertrouwen meer in de toekomst

Trots op en binding met de regio

Groningers zijn trots en voelen zich sterk verbonden met het gebied

"Ze voelen zich er thuis, zijn trots op de provincie en voelen zich zelf ook Groninger".

Ondanks de vele en gestapelde maatschappelijke problematiek, willen veel mensen graag in de regio blijven wonen (Commissie Bijzondere Situaties 2017)

"Door de aardbevingen neemt het Groningen gevoel wel af"

"Ik woon in het aardbevingsgebied en heb de nodige aardbevingsschade, maar Groningen is de enige provincie waar ik zou willen wonen" (SPG 2015).

Investeringen in leefbaarheid

Inwoners willen extra beschikbaar geld besteden aan leefbaarheid:

- de inzet van alternatieve energie
- de verduurzaming van panden
- het in stand houden van voorzieningen
- het bevorderen van de werkgelegenheid
- het aardbevingsbestendig maken van gebouwen. (De Haan 2016)

➢ De investeringen in leefbaarheid, vanuit bijvoorbeeld provincie en NCG, hebben hierdoor een positief maatschappelijk effect

➢ Dat draagt er extra aan bij dat mensen in de regio willen blijven wonen (Boumeester 2017b).

van inzicht naar impact.

sociaal planbureau groningen

Vragen of aanvullingen?

van inzicht naar impact.

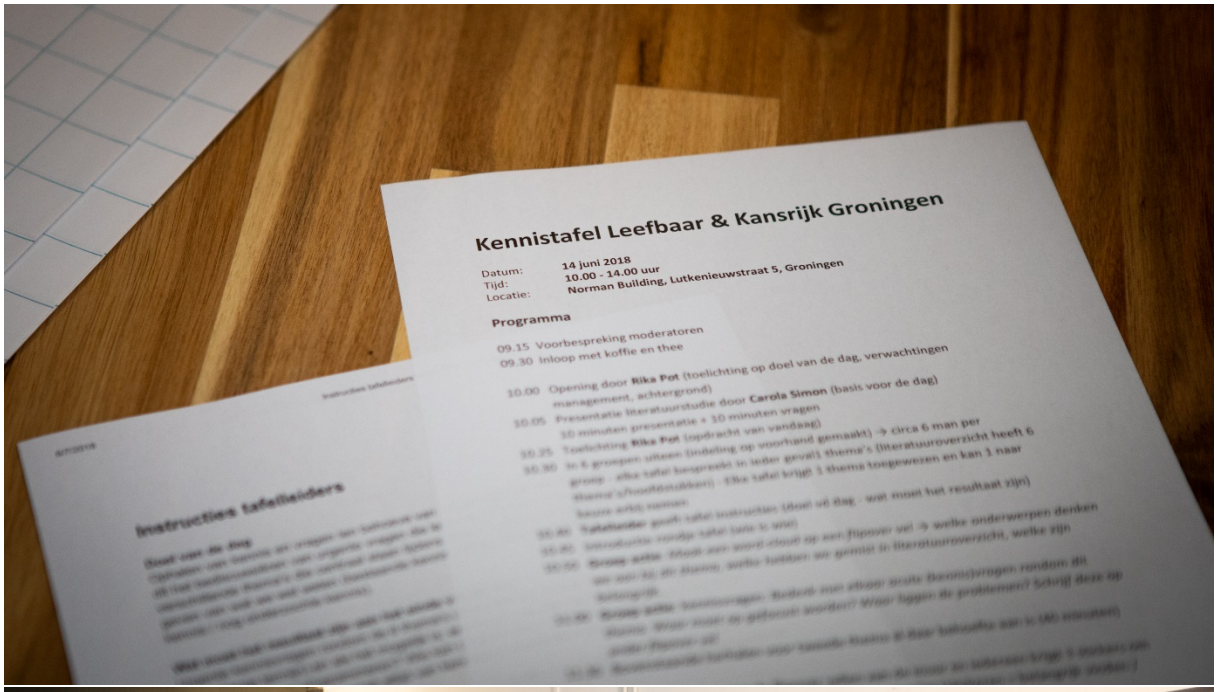
sociaal planbureau groningen

van inzicht naar impact.

sociaal planbureau groningen

Bijlage 4: Foto’s van de kennistafel

VELKOM

Communicatie & Beleid

Communicatie & Beleid

AARDBEVINGSPROBLEMA-
TIEK

